

vov (biblických, apokryfických, legendárnych), ktoré formujú duchovnú paraliturgickú pieseň.¹ Paraliturgická piesňová tvorba východného obradu vznikala pri chrámoch a monastieroch (kláštoroch) najmä z iniciatívy kňazov, kantorov a mníchov. Jednotlivé piesne pochádzajú z rukopisných a neskorších tlačených zbierok alebo zborníkov, ktoré obsahujú texty piesní na sviatky Pána, Bohorodičky a svätých, príležitostné piesne a piesne k rozličným zázračným ikonám. Najstarším známym tlačeným spevníkom je *Bohohlasník počajevských baziliánov* z roku 1791.² Možno povedať, že rukopisná spevníková a neskoršia tlačená bohohlasníková tvorba vyšla z potreby jednotného spevníka na mimoliturgické účely. S postupným „imprimatur“ sa paraliturgická spevníková tvorba stáva súčasťou bohoslužobného procesu a to najmä pod vplyvom západných cirkví³ (katolíckej a protestantskej).

¹ Pod pojmom mimobohoslužobná alebo paraliturgická (gr para-, mimo, vedľa) pieseň rozumieme všetky náboženské a duchovné texty piesní, ktoré vychádzajú z bohoslužobného, liturgického procesu východného obradu a vznikajú z potreby mimoliturgického života (púte, procesie, adorácie a pod.) Funkcia takejto piesne je založená na duchovnosti a náboženskom živote mimo obradu a chrámu, aj keď je s ním v úzkom vzťahu.

² Bohohlasník ako zbierka duchovných, paraliturgických piesní je rozdelený na štyri časti. Prvá časť obsahuje piesne na sviatky Pána, o strastiach Krista, na niektoré nedele a o ikonách Ježiša Krista. Druhá časť je venovaná piesňam na sviatky Bohorodičky a jej zázračným ikonám. Tretia časť obsahuje piesne k sviatym počas celého cirkevného roka a záverečnú, štvrtú časť zborníka tvoria kajúcne, modlitebne a prosobne piesne na rozličné potreby a príležitosti (bližšie Vozňak, 1914, s. 367–368) *Богогласникъ Пѣсни Благочестивныхъ Праздниковъ Господскихъ, и Нарочитыхъ святыхъ чрезъ весь годъ приключаящимъ ся, къ симже некоторымъ Чудотворнымъ Иконамъ служащая, также различныя, также различныя Покаянныя и умилительныя, содержащя. Собраныя, по слову исправлены, четыри Частями опредѣлены, ... въ святѣй чудотворнѣй Лаврѣ Почаевской, Тщаніемъ Инокъ Чину С. Василія Великаго Лютъ отъ Рождества Христова 1791* (na ilustráciu používam prepis záhlavia prvého tlačeného Bohohlasníka počajevských baziliánov podľa Michaila Vozňaka, 1914, s. 365).

³ Karpatská oblasť bola po úni pod tlakom západnej (rimskej) cirkvi (V tejto oblasti značne pôsobil jezuitský vplyv, najskôr sa prejavil v Poľsku a Haliči, neskôr po užhorodskej unii (1646) sa presadil aj v centre karpatskej oblasti.) Nedostatok vzdelávacích inštitútov v karpatskej oblasti pre klerikov východného obradu bol príčinou toho, že množstvo mladých duchovných východného ritu študovalo v Trnave alebo Jágri. V trnavskom univerzitnom prostredí boli v tom čase rozšírované spevníky B Szolozsiho a J. Tranovského. Pod vplyvom takejto tvorby vo východnej cirkvi (najprv gréckokatolíckej a neskôr aj pravoslávnej) sa prejavila potreba jednotnej spevníkovej (bohohlasníkovej) tvorby. Paraliturgické piesne v uvádzanom priestore tak vytvárajú jedinečný náboženský, duchovný literárny i spevný útvar, ktorý v obrade východných kresťanov (pravoslávnych, gréckokatolíkov) nebol cirkevne schválený ako bohoslu-

V našom príspevku sa nebudeme zaoberať pôvodom a funkciou paraliturgickej tvorby v systéme duchovných a historických piesní, ale pokúsime sa na piesni venovanej zázračnej ikone počajevskej Matky Božej vysvetliť symboliku paraliturgickej piesňovej tvorby východného obradu karpatskej proveniencie.

Ústredným motívom piesne *Пѣснь къ иконѣ Пресвятой Богородици Почаевской*, ako ju nazval Ján Juhasevyč⁴ vo svojej prvej rukopisnej zbierke z rokov 1761–1763 (Javorskij, 1931), je religiózny sujet na historicko-spoločenskom pozadí. Motív zázraku, plačúca ikona alebo iná forma tzv. „nepravej“ teofánie⁵ (v našej piesni zjavenie sa Bohorodičky) v konkrétnom historickom prostredí (vzbury, nepokoje, nájazdy nepriateľov, turecká expanzia, poľsko-ukrajinské súperenie a pod.) a udalosť sa v piesni alegoricky znázorňujú, pripodobňujú k biblickému alebo legendárnemu výjavu, čím dochádza k aktualizácii daného religiózneho motívu.

Sujet piesne venovaný počajevskej Bohorodičke a jej ikone vychádza z historického kontextu 17. storočia, keď Rus ešte bola pod tlakom nevercov (v piesni sa nazývajú *Агаряны* alebo *Бѣсурмяны*). Ako historická udalosť sa v piesni zobrazuje útok Turkov na mesto Počajevo, počas ktorého sa obyvatelia mesta a okolitých dedín modlili v chráme počajevského monastiera (kláštor).

žobný text. Takáto pieseň nemá bohoslužobnú, liturgickú funkciu, ale jej úloha, význam a využitie spočíva v mimobohoslužobnom procese (čiže mimo chrámu a bohoslužobných obradov), a tak slúži najmä na zveľadenie ľudovej duchovnosti pravoslávnych veriacich. Obdobný proces prebiehal v západných cirkvách už skôr. „Uradná Cirkev dovoľovala spev duchovných piesní spočiatku len pri neliturgických pobožnostiach, neskôr ho – až do nášho storočia – trpela miestne aj počas tzv. tichých omší. Odkedy sa v reformovaných cirkvách duchovnou piesňou nahradil liturgický spev, aj katolícka Cirkev začala viac dozeráť na výber a tvorbu duchovných piesní prostredníctvom tlačených cirkevne schválených spevníkov“ (Konečný, A. – Lexman, J., s. 170). Vo východných cirkvách (pravoslávnej a gréckokatolíckej) tento proces začal prebiehať najprv v po zavedení únie a neskôr sa dostal aj do obradu ortodoxnej (pravoslávnej) cirkvi (bližšie Nikitina, 1993, s. 248–249). O problematike paraliturgickej piesne a presnejšom vymedzení pojmu pozri samostatnú štúdiu v Slovánskych štúdiách (porov. literatúra).

⁴ Ján Juhasevyč Skliarskij je zakarpatoukrajinský folklorista, učiteľ. Narodil sa v roku 1741 v Príkrej a zomrel v roku 1814 v Nevickom. Študoval vo Lvove a neskôr sa stal učiteľom a diakonom v Príkrej a Nevickom. Zbieral duchovnú i svetskú poéziu a zanechal niekoľko rukopisných zborníkov paraliturgickej tvorby.

⁵ Teofánia v pravom slova zmysle je „výraz pre prípady, v ktorých sa Boh viditeľným spôsobom zjavil ľuďom (napríklad Abrahámovi, Mojžišovi a v Novej zmluve pri Ježišom krste a pri zoslaní Svätého Ducha)“ (Takáčová, 1996, s. 69). V paraliturgickej piesni je formou „nepravej“ teofánie zjavenie sa Bohorodičky. Vzhľadom na to, že Bohorodička nie je božského pôvodu, nie je Bohom, používame termín „nepravá“ teofánia.